

5. Vedení výuky a didaktické řídicí styly

Mgr. Jiří Sliacky, Ph.D.

np/nk 4115 Didaktika tělesné výchovy

Katedra tělesné výchovy a společenských věd (EDUC)

Výuka jako řetězec rozhodování

- každá výuka má své tři základní fáze – příprava, realizace, (vy)hodnocení
- v každé této fázi je potřeba činit řadu rozhodnutí, na jejichž základě se dění posouvá k uvažovaným záměrům
  - příprava – jaký bude obsah, jaký bude cíl, jaká bude organizace, jaké vyberu cvičení...
  - realizace – kde bude cvičení probíhat, kdy cvičení začne, kdy zařadím přestávku, jak vysvětlím následující postup, provedli to cvičení správně...
  - hodnocení – byl naplněn cíl, byla vhodně zvolena cvičení, byl dobře nastaven časový plán výuky, co bude potřeba zvládnout příště...
- budeme-li se na výuku dívat touto optikou (výuka je řetězec rozhodování), přináší to samozřejmě otázku:

Kdo má všechna tato rozhodnutí udělat?

Výuka jako řetězec rozhodování

- pokud by vždy o všem rozhodoval pouze učitel, máme vůbec šanci naplnit výstupy jako (vybráno z RVP ZV)
  - žák...z nabídky zvolí vhodný rozvojový program
  - žák se samostatně připraví před pohybovou činností a ukončí ji ve shodě s hlavní činností
  - žák posoudí provedení osvojované pohybové činnosti, označí zjevné nedostatky a jejich možné příčiny
  - žák se dohodne na spolupráci i jednoduché taktice vedoucí k úspěchu družstva a dodržuje ji
  - žák zorganizuje samostatně i v týmu jednoduché turnaje, závody, turistické akce na úrovni školy
- chceme-li rozvíjet samostatnost žáka, je potřeba jej aktivně zapojit už do samotného vzdělávacího procesu

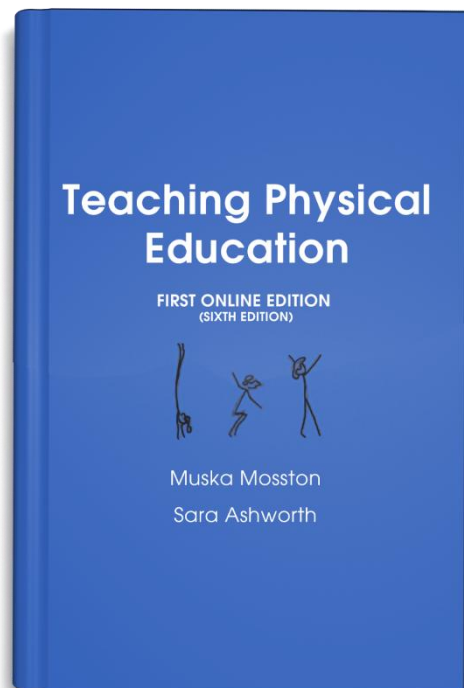
A jak žáka reálně zapojit do realizace výuky?

Výuka jako řetězec rozhodování

- zůstaneme-li u pohledu na výuku jako na řetězec rozhodování, je nejnázší cestou, jak žáka aktivně zapojit, **přenechat mu některá rozhodnutí**
- čím **více rozhodnutí** necháme učinit žáka, tím více samostatnosti získá
- čím **více samostatnosti** bude mít, tím více vlastních zkušeností si z výuky odnese
- těchto zákonitostí si všiml již v 60. letech 20. stol. americký pedagog a vysokoškolský učitel tělesné výchovy Muska Mosston

Spectrum of teaching styles

- Muska Mosston, později v tandemu se Sarou Ashworth, tyto svoje poznatky o výuce postupně zaznamenávali a systematizovali
- rozčleněním podle toho kdo, kdy a o čem rozhodnutí ve výuce dělá dospěli k určitému systému, který nazvali **Spectrum of teaching styles**
- tento systém následně podrobně popsali ve své knize **Teaching Physical Education**

spectrumofteachingstyles.org

Spektrum didaktických řídicích stylů

- do českého prostředí přenesl systém Mosstona a Ashworthové prof. Dobrý (FTVS UK Praha) pod názvem **Spektrum didaktických řídicích stylů**
- didaktický řídicí styl přitom definuje jako **nezávislou, zobecnitelnou didaktickou strukturu**, nikoli jako osobní styl učitele (pojem „styl“ zůstal ve spojení po převedení Mosstonova označení „teaching style“ do češtiny)
- pojmem „spektrum“ je vyjádřen integrovaný přínos všech stylů
- přídavné jméno „didaktický“ vyjadřuje dvojstranný charakter všech dějů a jevů ve vzdělávacím procesu, k jejichž realizaci je nezbytná interakce učitele a žáka
- výraz „řídicí“ už pouze akcentuje jejich úlohu ve vyučovacím procesu (řídicí = sloužící k řízení)

Spektrum didaktických řídicích stylů

- výchozím bodem celého spektra didaktických řídicích stylů (DŘS) je tedy poznání, že **všechny vyučovací a učební činnosti** ve vzájemné interakci učitele a žáka jsou tak vlastně **výsledkem nějakého předchozího rozhodnutí**
- učitel se tedy nastavením své výuky (kdo a jaká rozhodnutí činí) **vždy ocitá, ať už cíleně či nevědomě, v určitém DRS**
- Mosstonův a Ashworthové systém totiž vznikl **induktivně**, poznáváním reálné výuky a následným zevšeobecněním a popisem daných zákonitostí v jednotlivých situacích
- učitelé se tedy nemají jednotlivé DŘS učit jako teorii, ale prostřednictvím poznatků o spektru DŘS mohou poznávat možnosti ovlivňování průběhu vzdělávacího procesu a nastavení jeho cílů
- spektrum také poskytuje **společný jazyk**, který stírá případné komunikační bariéry a učitelům tělesné výchovy, trenérům a dalším sportovním pedagogům může sloužit i jako jakési společné „**úložiště**“ **poznání o učení** a nástroj pro jeho další zkoumání

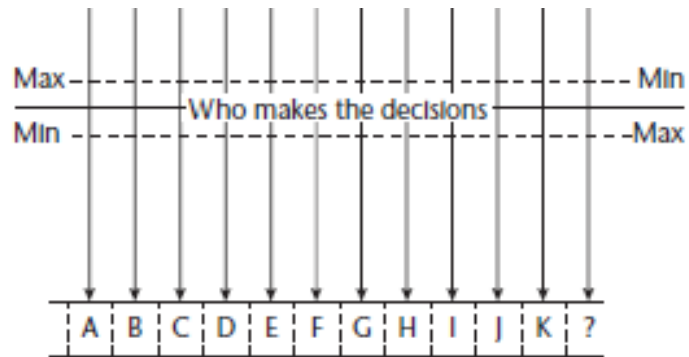
Struktura spektra didaktických řídicích stylů

The decision makers

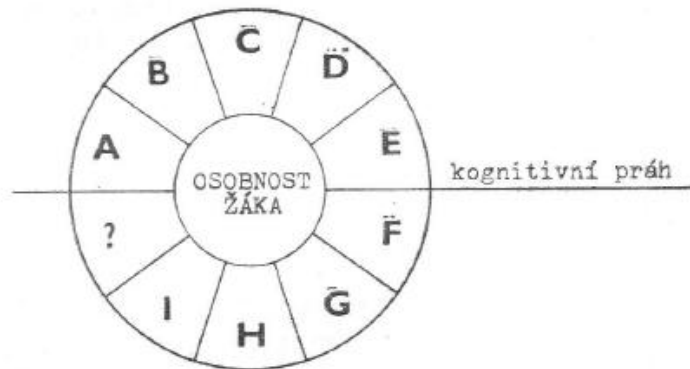
Teacher:

Learner:

The spectrum:

(Mosston, Ashworth, 2008, s. 10)

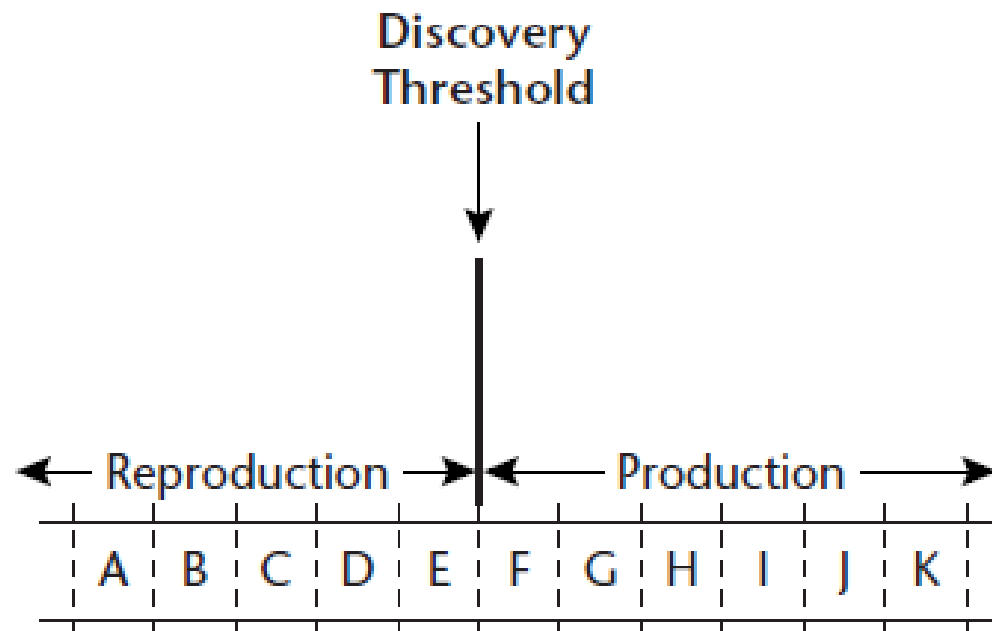
(Dobry, 1988, s. 93)

- jednotlivé situace (DŘS), pro které je typická určitá skladba rozhodnutí (kdo a o čem), jsou ve spektru strukturovány tak, že na jedné straně je styl s maximálním rozhodováním učitele a minimálním žáka, a na opačném konci zase styl s minimálním rozhodováním učitele a maximálním žáka
- **mezní styly** – styly přímo definované a popsané
- jednotlivé mezní styly spektra jsou pro přehlednost označovány velkými písmeny (A, B, C...)
- **přechodové styly** – nekonečně mnoho stylů, které nejsou ve spektru přímo definovány, vznikají jako poměrově různě velké průniky dvou sousedních stylů

Charakteristika spektra DŘS

- všechny styly jsou komplementární, žádný není univerzální
- žádný styl sám o sobě není lepší než druhý, a proto jednotlivé styly nelze stavět proti sobě a dělit je na lepší a horší
- jednotlivé styly tedy odlišuje
  - skladba rozhodnutí učiněných učitelem a žákem
  - zdroj zpětných informací a korekcí (učitel, spolužák, samotný žák)
  - podíl reproduktivní (podle instrukcí prováděné) a produktivní (samostatně vytvářené) činnosti žáka
- **není tedy podmínkou postupovat na spektru při výběru stylu postupně, jak jsou v něm styly uspořádány, je ale nezbytné respektovat jaké cíle je určitý styl schopen naplňovat a jaké ne**
- spektrum didaktických řídicích stylů zakládá možnosti postupného přenášení rozhodování z učitele na žáka
- podle míry rozhodování žáků vytvářejí jednotlivé DŘS v rámci spektra ještě dvě množiny (klastry)

Klastry spektra didaktických řídicích stylů

(Mosston, Ashworth, 2008, s. 11)

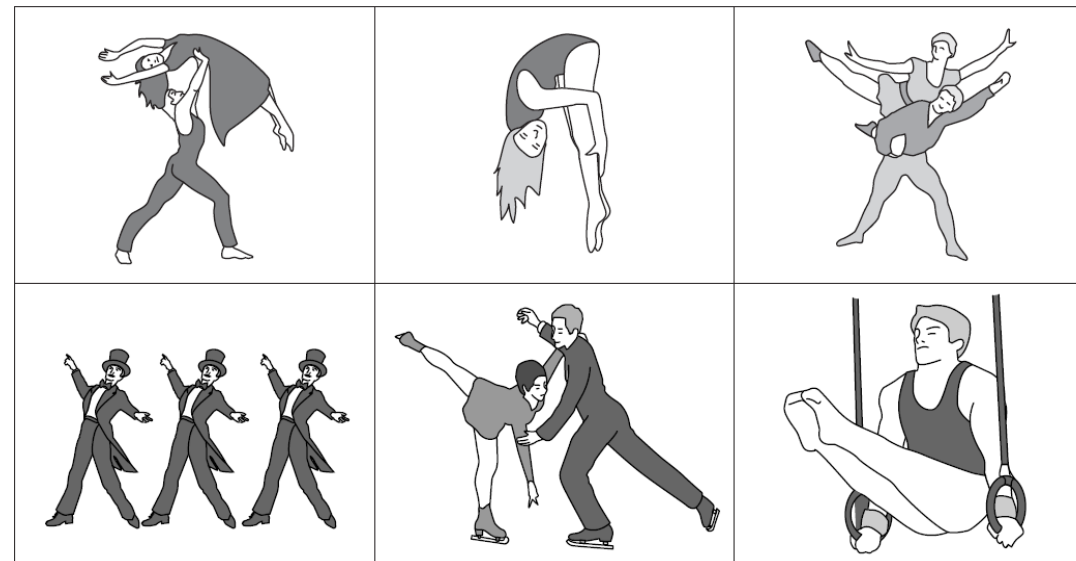
- styly v první části spektra (A – E) podporují procvičování a zdokonalování, tedy pomáhají reprodukovat již naučené (klastr **reproduktivních stylů**)
- styly v druhé části spektra (F – K) jsou uspořádáním rozhodnutí zaměřeny na vytváření nového, dosud nepoznaného a vedou tak žáky k objevování jednoho či více nových řešení daných problémů (klastr **produktivních stylů**)
- hranice mezi oběma klastry, která označuje přechod ke kognitivně složitějším operacím byla pojmenována jako „discovery threshold“ – práh objevování, neboli **kognitivní práh**

Příkazový styl (A)

Anatomie stylu (kdo činí rozhodnutí)	Příprava	učitel
	Realizace	učitel
	Hodnocení	učitel
Činnost učitele		Očekávaná činnost žáka
<ul style="list-style-type: none"> - dělá veškerá rozhodnutí - je jediným zdrojem instrukcí, zpětné vazby a korekcí - předvádí výkon, dává povely a signály		<ul style="list-style-type: none"> - okamžitě, jednotně a simultánně odpovídá na učitelův podnět - udržuje přesnost odpovědi - respektuje požadavek jednotného výkonu všech žáků

Příkazový styl (A)

- rozcvička s předcvičováním
- cvičení, vykonávaná předepsaným způsobem na povel
- cvičení se stínováním, zrcadlením
- slavnostní zahájení olympijských her
- synchronizované plavání
- klasický baletní tanec
- line dance
- cheerleading
- vojenský pochod, přehlídka
- skupinové akrobatické létání
- formální obřady (svatby, promoce...)

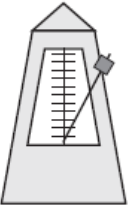

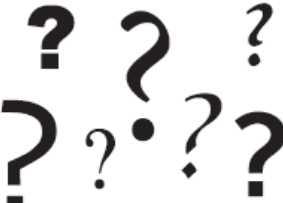
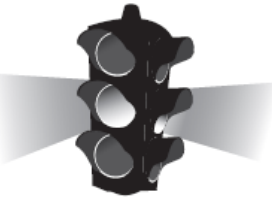

(Mosston, Ashworth, 2008, s. 93)

Praktický styl (B)

Anatomie stylu (kdo činí rozhodnutí)	Příprava	učitel
	Realizace	žák
	Hodnocení	učitel
Činnost učitele		Očekávaná činnost žáka
<ul style="list-style-type: none"> - rozhoduje o učivu a organizaci výuky - instruuje žáky o provedení cvičení - poskytuje individuální zpětnou vazbu 		<ul style="list-style-type: none"> - činí dílčí rozhodnutí o provedení cvičení - chápe změnu v rozhodování a potřebu osobní odpovědnosti - získává zkušenosti individuální praxí - uvědomuje si, že není jediný výkonový standard

Praktický styl (B)

 <p>Location</p>	<p>1 3 2 1 3 or 2 4 5 5 4</p> <p>Order</p>	 <p>Starting time</p>
 <p>Pace and Rhythm</p>	 <p>Stopping time</p>	 <p>Questions for clarification</p>
 <p>Interval</p>	 <p>Posture</p>	 <p>Attire and Appearance</p>

(Mosston, Ashworth, 2008, s. 101)

- činnosti, při kterých žák plní určité zadání (úkol), přičemž dílčí rozhodnutí v průběhu plnění činí sám
- žák rozhoduje
  - o místě, prostoru
  - o pořadí, posloupnosti
  - o době zahájení
  - o tempu, rytmu
  - o době ukončení
  - pokládá doplňující otázky
  - o délce přestávky, odpočinku
  - o poloze, postoji
  - o oblečení, úpravě vzhledu

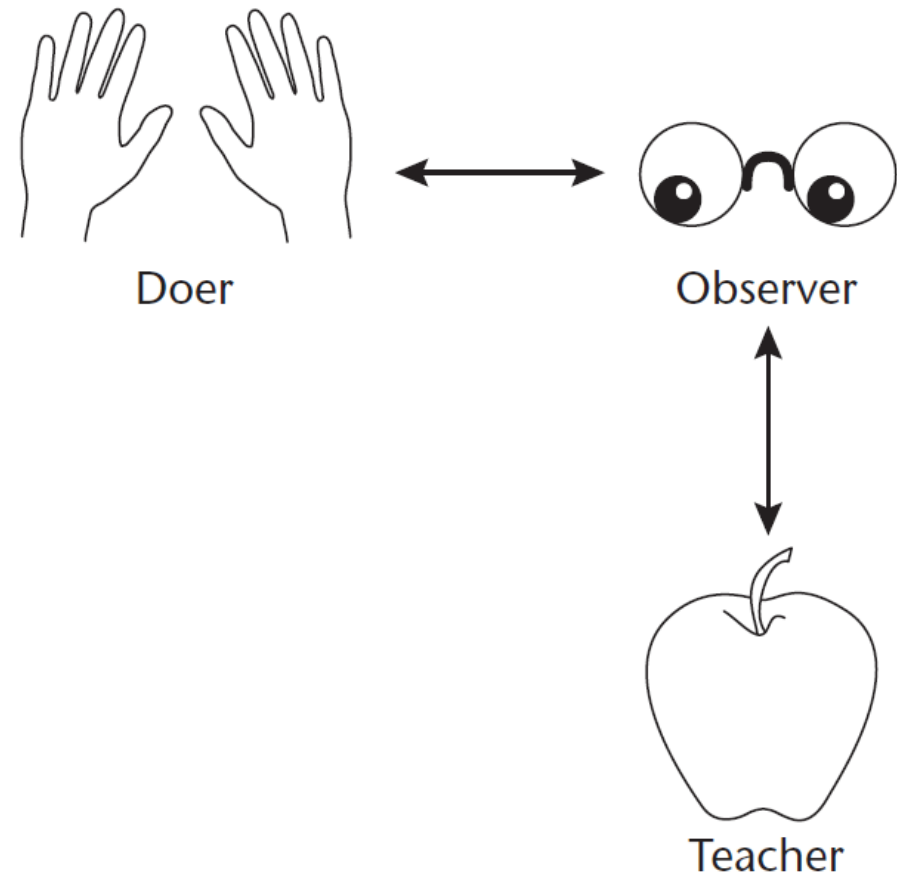
Reciproční styl (C)

Anatomie stylu (kdo činí rozhodnutí)	Příprava	učitel
	Realizace	žák – cvičící
	Hodnocení	žák – pozorovatel
Činnost učitele		Očekávaná činnost žáka
<ul style="list-style-type: none"> - rozhoduje o učivu a organizaci výuky - instruuje žáky o provedení cvičení - připravuje a prezentuje kritéria pro hodnocení činností - poskytuje individuální zpětnou vazbu (jen žákovi v roli pozorovatele) 		<ul style="list-style-type: none"> - nacvičuje pohybové dovednosti bez závislosti na učiteli, pouze v interakci se spolužákem v roli pozorovatele - spolupracuje se spolužákem, přijímá nebo poskytuje instrukce, zpětnou vazbu a korekce, diskutuje o prováděné činnosti - žák v roli pozorovatele hodnotí, opravuje, pomáhá

Reciproční styl (C)

- cvičení se specifickými směry komunikace
- učitel instruuje pozorovatele
- pozorovatel dává zpětnou vazbu cvičícímu
- cvičící se doptává pozorovatele
- pozorovatel konzultuje s učitelem
- učitel dává zpětnou vazbu pozorovateli

(Mosston, Ashworth, 2008, s. 123)

Styl se sebehodnocením (D)

Anatomie stylu (kdo činí rozhodnutí)	Příprava	učitel
	Realizace	žák
	Hodnocení	žák
Činnost učitele		Očekávaná činnost žáka
<ul style="list-style-type: none"> - rozhoduje o učivu a organizaci výuky - instruuje žáky o provedení cvičení - připravuje a prezentuje kritéria pro hodnocení činností - poskytuje individuální zpětnou vazbu, podporuje sebehodnocení žáků 		<ul style="list-style-type: none"> - srovnává vlastní výkon s danými kritérii - hledá v sobě zdroje zpětných informací - poznává vlastní odlišnosti, limity a výkonovou progresi

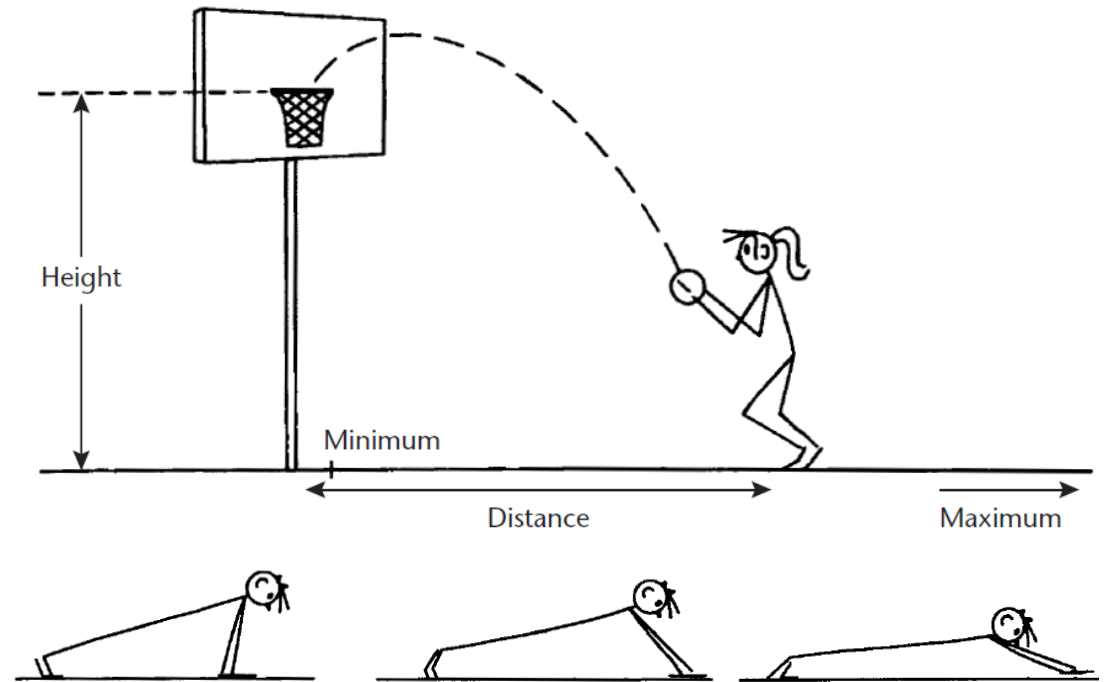
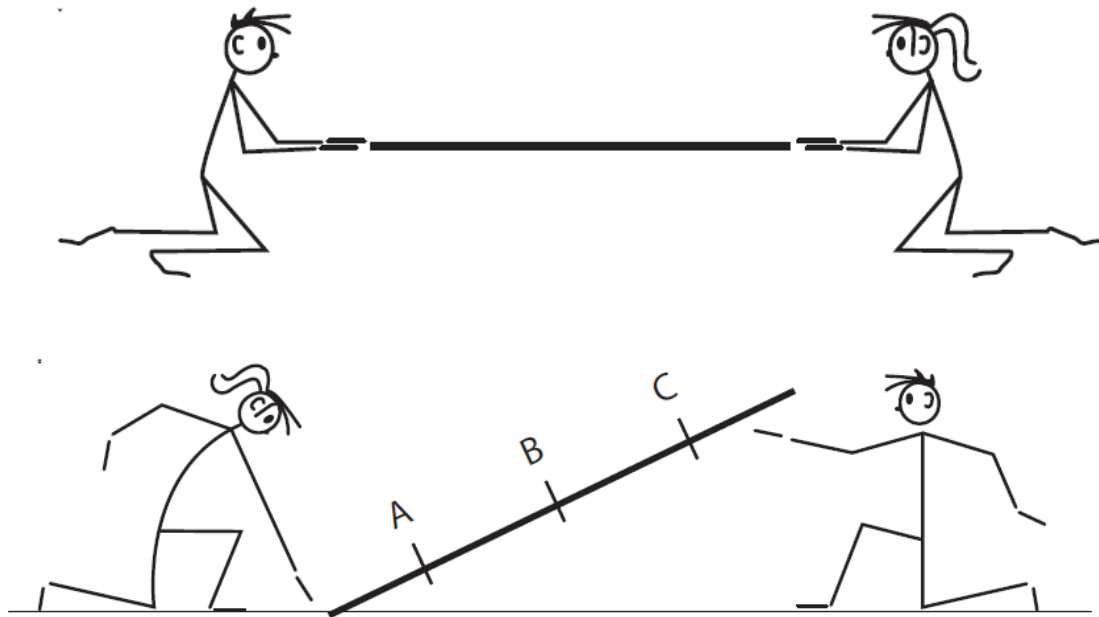
Styl se sebehodnocením (D)

- učitel může zadat jeden úkol všem žákům, dva úkoly dvěma skupinám žáků (v rámci skupiny ale cvičí každý sám za sebe), nebo třeba i každému žákovi dát úkol jiný
- využívání úkolových karet, které obsahují zadání a hodnotící kritéria
- touto samostatnou prací žáků učiteli vzniká prostor pro individuální přístup a hodnocení

Styl s nabídkou (E)

Anatomie stylu (kdo činí rozhodnutí)	Příprava	učitel
	Realizace	žák
	Hodnocení	žák
Činnost učitele		Očekávaná činnost žáka
<ul style="list-style-type: none"> - rozhoduje o učivu a organizaci výuky - instruuje žáky o provedení cvičení - připravuje a kritéria provedení výkonu a různé stupně jeho obtížnosti - poskytuje individuální zpětnou vazbu 		<ul style="list-style-type: none"> - volí počáteční výkonovou úroveň na základě odhadu vlastních možností - sebekriticky hodnotí vztah aspirace a vlastního skutečného výkonu - využívá možnost permanentního zapojení do činnosti

Styl s nabídkou (E)

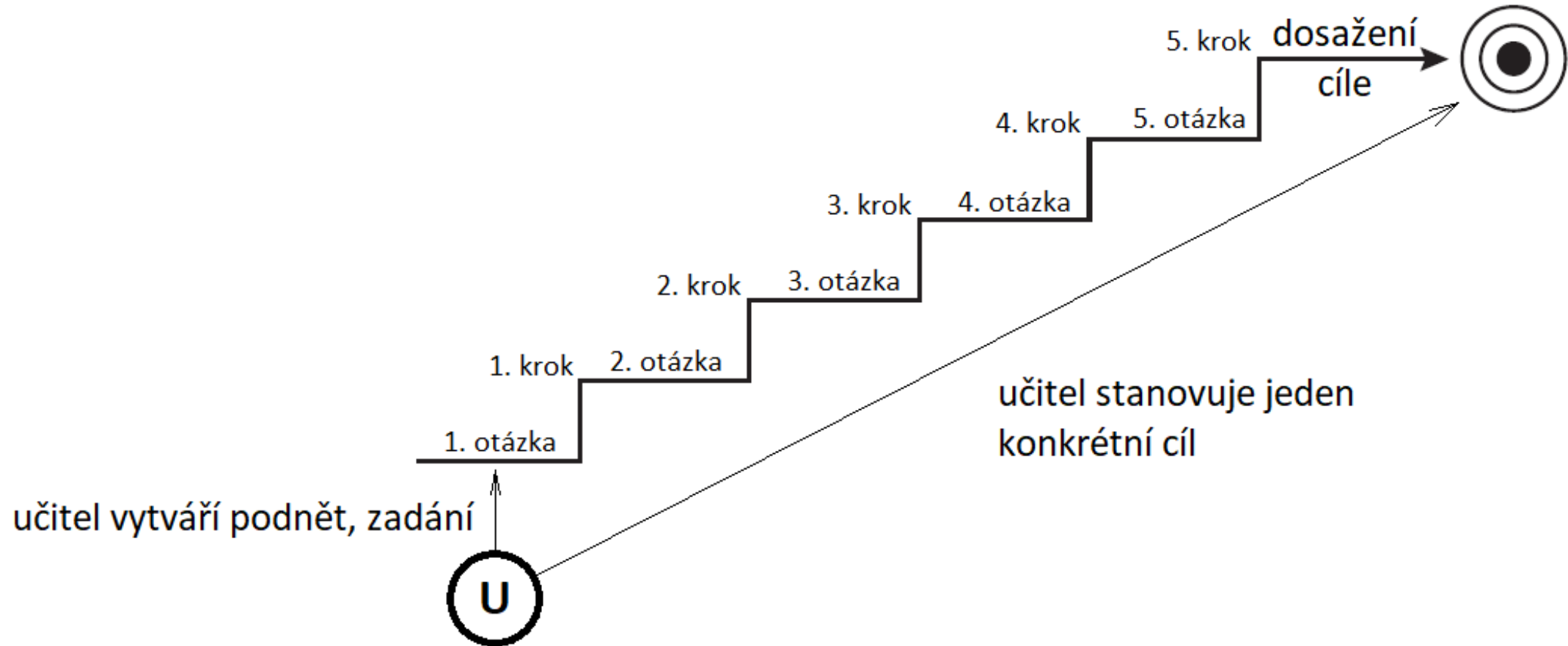

(Mosston, Ashworth, 2008, s. 157, 168, 169, 177)

Styl s řízeným objevováním (F)

Anatomie stylu (kdo činí rozhodnutí)	Příprava	učitel
	Realizace	učitel/žák
	Hodnocení	učitel/žák
Činnost učitele		Očekávaná činnost žáka
<ul style="list-style-type: none"> - rozhoduje o učivu - volí jeden konkrétní cílový koncept (cíl objevování) - definuje a prezentuje otázky, jejichž řešení povede k objevení cílového konceptu, a určuje jejich sled		<ul style="list-style-type: none"> - objevuje to, co učitel chce - vnímá vztah mezi objevenou odpovědí a učitelovým podnětem - uplatňuje myšlenkové dovednosti, které povedou k objevu zamýšleného řešení

Styl s řízeným objevováním (F)

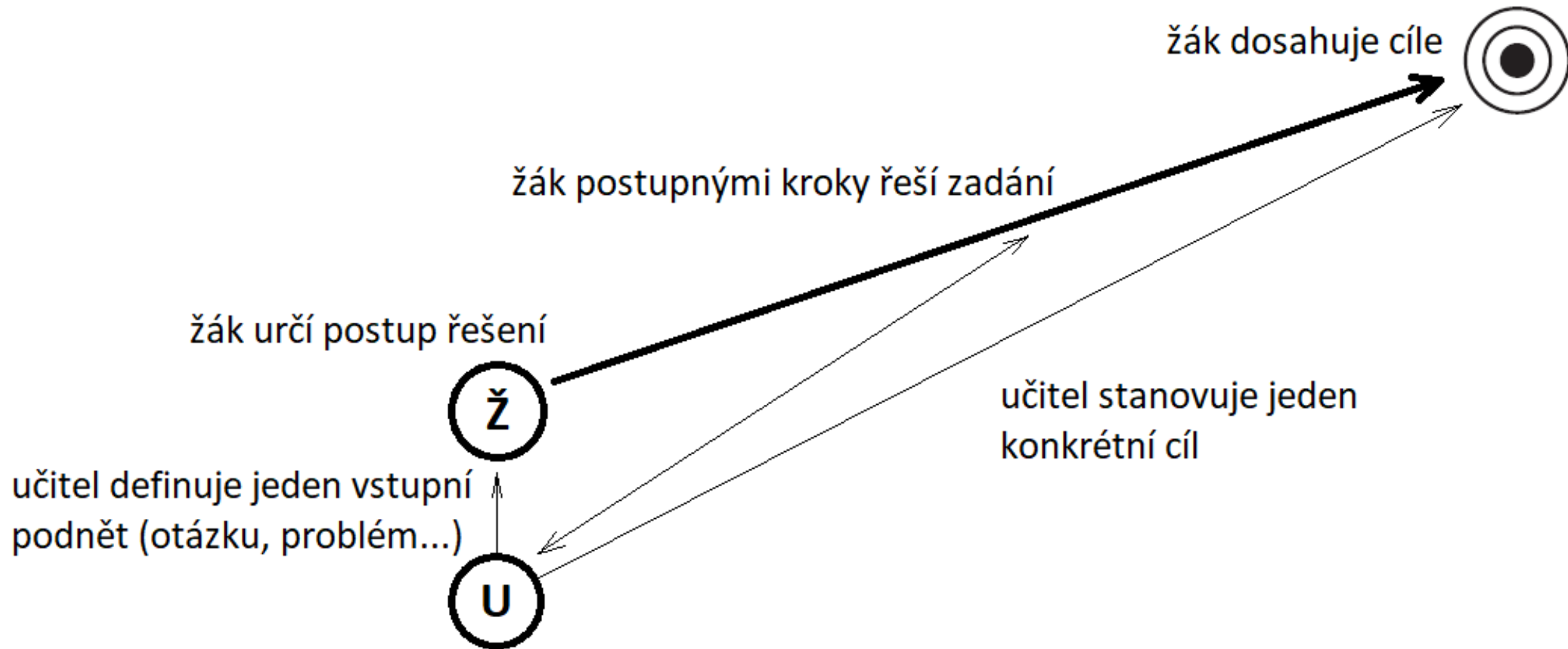

Styl s přímočarým objevováním (G)

Anatomie stylu (kdo činí rozhodnutí)	Příprava	učitel
	Realizace	žák
	Hodnocení	žák/učitel
Činnost učitele		Očekávaná činnost žáka
<ul style="list-style-type: none"> - rozhoduje o tématu výuky - volí jeden konkrétní cílový koncept (cíl objevování) - definuje a prezentuje jeden vstupní podnět (otázka, problém, situace apod.), jehož řešení povede k objevení cílového konceptu 		<ul style="list-style-type: none"> - reaguje na vstupní podnět a definuje možný postup řešení - pracuje na postupném řešení problému a objevení cílového konceptu - hodnotí vztah mezi svým postupem řešení a požadovaným cílovým konceptem

Styl s přímočarým objevováním (G)

Styl s tvořivým objevováním (H)

Anatomie stylu (kdo činí rozhodnutí)	Příprava	učitel
	Realizace	žák
	Hodnocení	žák/učitel
Činnost učitele		Očekávaná činnost žáka
<ul style="list-style-type: none"> - rozhoduje o tématu výuky - volí obecný cílový koncept (cíl objevování) - definuje a prezentuje jeden vstupní podnět (otázka, problém, situace apod.), jehož řešení povede k objevování cílového konceptu 		<ul style="list-style-type: none"> - reaguje na vstupní podnět a definuje možné postupy řešení - pracuje na postupném řešení problému a nalezení více možných řešení - hodnotí vztah mezi svým postupem řešení a požadovaným cílovým konceptem

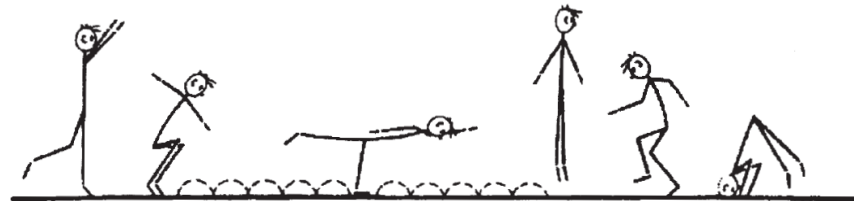
Styl s tvořivým objevováním (H)

Task: Design 3 different sequences in balance— change the order and movements.

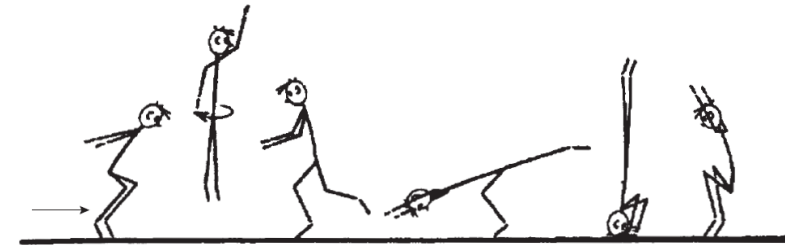
Requirements (any order of elements)

1. High position on one foot
2. Low position on two feet, on toes
3. A front scale
4. A jump turn, land on one foot, with bending at all joints
5. Upside-down posture

Possible Solution #. 1

Possible Solution #. 2

Possible Solution #. 3

(Mosston, Ashworth, 2008, s. 259)

Styl s autonomním rozhodováním žáka o učivu (I)

Anatomie stylu (kdo činí rozhodnutí)	Příprava	učitel
	Realizace	žák
	Hodnocení	žák
Činnost učitele		Očekávaná činnost žáka
<ul style="list-style-type: none"> - rozhoduje o tématu výuky - společně se žáky řeší její logistické zabezpečení - v případě potřeby poskytuje radu či pomoc		<ul style="list-style-type: none"> - určuje otázku nebo vymezuje problém, který chce následně v rámci daného tématu řešit - pracuje na řešení - projevuje odpovědnost a disciplínu při rozhodování

Styl s autonomním rozhodováním žáka o volbě stylu (J)

Anatomie stylu (kdo činí rozhodnutí)	Příprava	žák
	Realizace	-
	Hodnocení	žák
Činnost učitele		Očekávaná činnost žáka
<ul style="list-style-type: none"> - společně se žáky řeší logistické zabezpečení výuky - v případě potřeby poskytuje radu či pomoc 		<ul style="list-style-type: none"> - přichází k učiteli s požadavkem na vedení v tomto stylu - sdělí svou volbu učiva, formuluje problémy - konzultuje s učitelem své záměry - činí veškerá potřebná rozhodnutí a řeší stanovené problémy

Styl se samostudiem (K)

Anatomie stylu (kdo činí rozhodnutí)	Příprava	žák
	Realizace	žák
	Hodnocení	žák
Činnost učitele		Očekávaná činnost žáka
Probíhá mimo výuku, bez přítomnosti učitele.		<ul style="list-style-type: none"> - formuluje problémy - činí veškerá potřebná rozhodnutí a řeší stanovené problémy

Použité zdroje

DOBRÝ, Lubomír. *Didaktika sportovních her: učebnice pro fakultu tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy*. 2., přeprac.vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství).

MOSSTON, Muska a Sara ASHWORTH. *Teaching Physical Education* [online]. Florida, USA: Spectrum Teaching and Learning Institute, 2008 [cit. 2022-08-11]. Dostupné z: <https://spectrumofteachingstyles.org/index.php?id=16>